

beaces de BISACCIA, *cloïssa* CLAUSICIA). És possible que, pel fet que la forma *esglaiar* es troba en Bertran de Born, hom hagi imaginat que es tractés d'una forma amb el tractament llemosí de la -j- intervocàlica (*veia = veja*), i que aquest llemosinisme s'hagués implantat en els parlars occitans del Sud i fins i tot propagat al català. Però no es veu per què el llemosí hauria tingut tanta força en aquest mot precís, i d'altra banda esperaríem llavors trobar una lluita entre formes indígenes amb -j- i formes allemosinades en -j- en els parlars catalans i occitans del Sud. Ara bé tals formes amb -j- (o -ig) en català no han existit mai en absolut, i en occità meridional tampoc o a penes; sembla haver-n'hi un cas únic en Peire Vidal (on un *esglag* rima amb *plag*, *retrag*, *bag*) (25.16, PSW, 228a), però essent enterament isolat més aviat hem de pensar en una ultracorrecció, que el trobador, en busca de rima, ha aprofitat per llicència poètica.

Passem als orígens llatins dels mots d'aquesta família. En la literatura llatina de l'Antiguitat veiem conivir dos mots que designen l'espasa: *ensis*, el vell mot italià, i *gladius*, únic que va sobreviure fins al romànic i llatí vulgar. És notable, perquè *gladius* fou un manlleu del cèltic; i no obstant *gladius* apareix preferit des dels orígens. *Ensis* segons els lèxics llatins apareix aplicat especialment al ferro de l'espasa, *gladius* és sobretot la forta i grossa espasa per ferir tallant o en estocada, i pot designar el llarg coltell de cuina o d'escorxadador, com a tallant per a animals.

La diferència, més que de tipus designatiu, sembla haver estat de l'ambient lingüístic dels dos mots: tots dos apareixen des dels orígens, i *gladius* ja en Plaute, mentre que des del temps de Cató *ensis* dona mostres de no ser ja un terme col·loquial, car d'allí endavant només surt en poesia (Ciceró només l'usà un cop en què escrivia en vers); ni Plaute ni Cèsar no usen mai *ensis* sinó *gladius*. En un mot es tracta de l'arma per a matança i no pas per a l'esgrima o per portar-la com un vague recurs protectiu. El mot es ressent encara dels fets que acompanyaren les invasions gèliques d'Itàlia, arran de les quals fou manllevat aquest celtisme. I és característic el fet que els gladiadors (sovint presoners gals o europeus) prenguessin nom del *gladius* amb què lluitaven. Justament intriga el fet que per més que el ll. *gladiator* tingui l'aspecte d'un nom d'agent d'un verb en -are, un tal verb *gladiare, -ari no ha existit mai en llatí. Per això jo crec que ací devem tenir un mot *GLADIATRO-S ja format en cèltic, on -ATRO- és sufix denominatiu de tipus adjectiu (veg. GALLARD < WALART < WALATRO-) i no pas verbal o de noms d'agent: usat aquest derivat pels mateixos gladiadors celtes seria adaptat pels romans a llur -ATOR, únic sufix que en llatí s'hi assemblava.

El *gladius* eina de matança era doncs un bon substrat semàntic per a la família dels nostres *morir a glai* i *esglaiar*. D'altra banda considerem que si no existí mai un verb *GLADIARE, sí que n'existí un altre, proveït de prefix, que ens recorda de bastant prop la nostra formació *esglaiar*. *Digladiari* apareix des de Ciceró

(i més tard en el llatí cristià de St. Jeroni i d'altres) amb el matís de 'combatre entre si dos homes fins a matar-se', matís intensiu que també es transparenta en el derivat *digladiabilis* «acharné», usat per Prudenci. Ara bé *di-* apareix refet com a *dis-* en romànic, d'on el nostre *des-*, i aquest és quasi el mateix que *es-* (EX-). Bé podria ser, doncs, que el nostre *esglaiar* sigui prolongació romànica a penes canviada d'aquest *dis-* GLADIARE, que ja venia del temps de Ciceró i de St. Jeroni.

I de fet aqueixa forma en *des-* no és pas inoïda en romànic: *deglaziar* una vegada, i *desglaziar* una altra, apareix dos cops en la *Cansó de la Crozada*, traduït «tailler en pièces» i «égorgé» o simplement 'matar' («töten, umbringen»), PSW II, 51, Rayn. III, 475. Altrament no és pas aquesta solament la variant prefixal que admeté el nostre mot, car es digué també *aglaiar*: el PSW (I, 33) dóna un parell d'exs. d'*aglaziar* 'matar' i *aglazador*; en català Verdaguier va usar *aglaye* per 'esglai' en la primera versió de l'*Atl.* (VI, 13a); i fins en castellà *aglayarse* i *aglayo* han tingut cert ús en castellà antic i dialectal (*DHiAcEsp.*), i avui es manté en diversos punts des de Bàbia fins a la Rioja (G. de Diego, *Dicc. Et.*, n.º 3094).

DERIV.: *Esglaiadís*. *Esglaiador* [Verdaguer]. *Esglaiament* [S. XIV: «vergonya no toll la rahó ne lo seny, e esglaiament empatxa lo seny e l'enteniment --- calles per vergonya o per esglaiament?»], fi S. XIV, Genebrea, *Boeci* I, 25]. *Esglaiós*: «arch és molt *esglaiosa* armadura e fèr de luny e soptosament» en un text del S. XIV citat pel *DBal.*; sense el prefix, Alart, *InoLC* cita «era com a serpente *glayose*» d'un text medieval; modernament només el veig usat per escriptors mallorquins: AMAlcover, Costa i Llobera, i ja MAguiló l'usà en una poesia de 1849: «la llosa --- / he alçat de la tomba trista: / ab l'ànima commoguda / ton baül, mare volguda, / he baixat a obrir... t'he vista!... / davant l'*esglaiosa* imatge / ha decaigut mon coratge» (*Antol. Poètica*, 1975, p. 60).

En lloc del celtisme *gladi* (del qual *AlcM* cita un ex. isolat en Arnau de Vilanova), també hi ha algun cas medieval de la forma semipopular *glasi* (*DBal.*, *AlcM*). Però a l'Edat Mitjana és més corrent de trobar *glavi*, que ja apareix en la Lleuda de Puigcerdà i Querol de l'any 1288: «càrraga d'atz, de *glavis* o de lançes o de dartz, 4 drs.» (RLR IV, 507); el *DAG*. en cita altres exs. medievals en Eiximenis, etc., i del català degué passar algun cop a l'Aragó, car en un inv. arag. de 1395 trobem «un *glavi*; diez grivas grandes de porgar pan a la francesa ---» (Serrano, *BRAE* IV, 397); després ha quedat en la llengua literària catalana com a terme poètic (Verdaguer, Llorente, *JAlcover*, etc.).

En la llengua d'oc *glavi* i *glazi* alternen, tots dos molt freqüents, des del segle XII, aquell ja en Marcabré i la *Crozada* (PSW IV, 133-135; Rayn. III, 475). En francès *glaiive* ha regnat sempre com a forma única des del S. XII. Se sol mirar com a variant cèltica (o gallo-romànica) del celtisme *gladius*, amb explicacions divergents per part dels lingüistes que n'han